

הכורדים, הקטלאנים והפלסטינים: הדומה והשונה במאבקים לעצמאות

ד"ר דליה שיינדלין*

המאמר [התפרסם באתר Ynet](#) ב-8 באוקטובר 2017

בשבועיים האחרונים העולם עד למהלכים דרמטיים שננקטים על ידי עמים שחפצים בעצמאות. גם הכורדים בצפון עיראק וגם תושבי מחוז קטלוניה בספרד קיימו משאלי עם שבהם הביעו את רצונם בהיפרדות ממדינה ריבונית. משאלי עם אלה מעלים על סדר היום העולמי שאלות בדבר היחס בין הזכות להגדרה עצמית לבין ריבונות טריטוריאלית של מדינה קיימת. ומה לגבי הפלסטינים, כאן קרוב לבית? האם ניתן ללמוד משהו ממשאלי העם שהתקיימו לאחרונה על הזכות הפלסטינית לעצמאות? האם ישנה זכות גורפת להגדרה עצמית שרלבנטית לעמים השונים באשר הם, או שיש לבחון כל מקרה לגופו?

האמת נמצאת במקום כלשהו באמצע. מחד, על פי הגישה הריאליסטית בחקר היחסים הבינלאומיים יש חשיבות רבה לאינטרסים של המדינה הריבונית ושל מדינות העולם בקשר לתגובתן למצב של בדלנות. מאידך, יש לתת משקל גם לשיקולים ה"רכים" יותר: רוח הזמן (הצייטיגייסט), הזכות להגדרה עצמית, תפיסות של צדק היסטורי, ורצון העם עצמו. בנוסף, יש לקחת בחשבון גם תנאים ספציפיים לכל מקרה בהווה: האם במאזן עלות-תועלת, היפרדות תיטיב עם שני הצדדים - המדינה הריבונית והבדלנים - או שמא תרע להם? והאם היא תשפר את מצב האזור (שמעבר למדינה הספציפית) או שמא תחמיר אותו? התמהיל של ריאלי-פוליטיק, עקרונות כלליים, ותנאים ספציפיים, משמש מסגרת שדרכה ניתן לנתח את מידת הצדק בדרישות של הכורדים והקטלונים לעצמאות.

במקרה הכורדי, למדינות המערב דווקא היו סיבות טובות להביע תמיכה ברצון המצביעים הכורדים בהצבעות. הכורדים נלחמים בחזית המאבק נגד "המדינה האסלאמית" (דאעש), הקימו ישות דמוקרטית יחסית לסביבתם (למרות פגמים לא מבוטלים), ונוקטים גישה פרו-מערבית מובהקת. אף על פי כן, מדינות המערב (למעט ישראל) התנגדו לרצון הכורדי, וזאת בשל ניגודי אינטרסים. מדינות המערב חוששות לפעול בניגוד לבעלות הברית שלהן באזור שמתנגדות לעצמאות כורדית, מדינות שאף מאיימות במהלכים צבאיים נגדם. עיראק מתנגדת בתוקף לפירוק מדינתה, וטורקיה חוששת מבדלנות עתידית בקרב אוכלוסיית הכורדים הגדולה שבשטחה. מדינות המערב חוששות שהסלמה בין מדינות האזור בנושא הכורדי תפריע למאבק בדאעש.

מבחינת הזכות להגדרה עצמית, הכורדים ראויים למדינת לאום עצמאית. הם עם גדול, שמספרו המשוער הוא 25-35 מיליון איש רק במזרח התיכון ובסביבתו. בהיסטוריה הלא-רחוקה, הם חוו טבח מידי עיראק, אותה מדינה עצמה שמנסה כיום לכפות את המשך ריבונותה עליהם, ושהיא כיום מדינה שטופת-אלימות ובלתי יציבה. הכורדים חיו תחת דיכוי אלים לאורך שנות שלטונו של סדאם חוסיין, ויש שיגידו שהם אזרחים סוג ב' בעיראק עד היום. ואולם, אין ספק מהו רצונם. לפי הרשויות הכורדיות בצפון עיראק, 92 אחוזים מהמצביעים במשאל העם (ששיעור ההשתתפות בו עמד על כ-78 אחוזים) תמכו בעצמאות. זאת, למרות חשש כבד ומיידתי מאלימות ומבידוד פיזי וכלכלי מצד המדינות השכנות.

בקרב הקטלאנים, המצב שונה למדי. למדינות המערב אין כלל רצון בעצמאות מחוז קטלוניה. נהפוך הוא. כולן (למעט אולי מצביעי הברקזיט) חוששות עד מאוד מפני עוד התפרקות בתוך הגוש האירופי, ובתוך המדינות שחברות בו. הזכות להגדרה עצמית אינה חד-משמעית במקרה של הקטלאנים. יש להם שפה משלהם (בדומה לכורדים), הם חוו דיכוי תרבותי-היסטורי תחת המשלה הפשיסטית של פרנקו, וחלקם מחשיבים עצמם כעם נפרד. ואולם, הם לא סבלו מהרס, טבח, ונשק כימי, ומשטר הדיכוי של פרנקו חלף מזמן. הצורך לעשות צדק היסטורי דרך היפרדות חלש יותר במקרה הקטלוני מאשר בזה הכורדי.

*ד"ר דליה שיינדלין היא עמיתת-מדיניות במכון מיתווים ומומחית לחקר דעת קהל.

במקרים אחרים בעולם, אזורים בדלנים סובלים גם מדיכוי כלכלי, שמוסיף עוד נדבך לדרישת ההפרדות. במחוז הקטלוני הכלכלה חזקה יחסית, וכך הדבר גם באזור הכורדי בצפון עיראק. ואולם, בכל הנוגע לתפקוד המדינה, קשה להשוות את מדינת הריבון של קטלוניה (ספרד) לזו של הכורדים (עיראק). ספרד יציבה, דמוקרטית ומתנהלת למופת לעומת עיראק, שמתקרבת למעמד של מדינה נחשלת. קשה לראות כיצד הקטלאנים יסבלו לו ימשיכו לחיות כאזרחי ספרד הדמוקרטית. ספרד, לעומת זאת, תספוג פגיעה משמעותית מעזיבת הקטלוני: מחוז קטלוניה תורם כ-19 אחוזים מהתל"ג הספרדי, יותר מכל מחוז אחר במדינה.

שיקול נוסף שמערער את דרישת הקטלאנים לעצמאות מגיע מהעם עצמו. בפעם האחרונה שנערך משאל עם קטלוני, ב-2014, 80 אחוזים הצביעו בעד עצמאות, אך רק 37 אחוזים טרח להשתתף במשאל. לפי העיתון "ניו יורק טיימס", סקר דעת קהל שנערך ב-2012 מצא ש-51 אחוזים מהקטלוני תומכים בעצמאות, בפועל בבחירות שנערכו ב-2015 רק 48 אחוזים הצביעו בעד מפלגות בדלניות. ביוני 2017, מצא סקר של מכון מחקר דעת הקהל שקשור לממשלה הקטלאנית המחוזית שרק 41 אחוזים מהקטלאנים תומכים בעצמאות. לפי אותו הסקר, רוב יחסי של הקטלאנים, כ-49 אחוזים, התנגדו. כלומר, אין תמימות דעים בנושא העצמאות בקרב תושבי המחוז הקטלוני.

התפרקות מדינה ריבונית מייצרת חוסר יציבות מסוכנת, ולכן הדבר צריך להתרחש רק במקרים יוצאי דופן. ההבחנות לעיל מעניקות לגיטימציה מסוימת לדרישת הכורדים לעצמאות (למרות התנגדות המערב, למעט ישראל), והצדקה פחותה לדרישה הבדלנית של הקטלאנים. ובכל מקרה, אין בכך משום הצדקה לאלימות שממשלת ספרד הפעילה נגד הבוחרים הקטלאנים. אלימות זו היא רעה לכשלעצמה, והיא לבטח רק תעצים את הלאומנות הקטלאנית.

ומה כל זה אומר על המאבק לעצמאות של הפלסטינים? לפי המסגרת שהוצעה כאן, ניתן לקבוע שהפלסטינים הם עם ללא מדינה עצמאית וללא אזרחות במדינה ריבונית אחרת - כלומר, מצב בעייתי יותר מאשר הכורדים והקטלאנים. זה עשורים רבים שהם נתונים לעוול וסבל מידי ישראל, והדבר צפוי עוד להימשך. ויכוחים היסטוריים על הסיבות לכך לא ישנו מציאות של חמישים שנה שבה הפלסטינים חיים תחת משטר צבאי עוין ואלים. לקהילה הבינלאומית יש שפע של אינטרסים בקידום הסכם קבע שיסיים את הסכסוך, שייתן מענה לדרישות הפלסטיניות: הסדר כזה שיאפשר בריתות חדשות ומשופרות בין מדינות המערב ומדינות ערב, ושאף ייטיב עם יחסי ישראל ושכנותיה. בנוסף, רצון העם הפלסטיני להשתחרר מהשליטה הישראלית אינו מוטל בספק.

ואולם, בכל הנוגע לטיעון הבסיסי ביותר שמושמע נגד זכותם של הכורדים והקטלוני להגדרה עצמית - הפרת הריבונות הטריטוריאלית - יש במקרה הפלסטיני הבדל עצום: ישראל אפילו אינה טוענת לריבונות, לפחות באופן רשמי, על הגדה המערבית ועל רצועת עזה, ועל כן לא תוכל לטעון להפרת ריבונותה במקרה של עצמאות פלסטינית. אין להכחיש שהקמת מדינה פלסטינית בפועל תהיה משימה מורכבת למימוש. אך אין גם להכחיש את העיקרון ואת הצורך במשימה שכזו.